

УДК 782(477:437.1/.2)(092)М.Лисенко

## РЕФЛЕКСІЯ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЛИСЕНКА В ЧЕХІЇ

**Петр КАЛІНА**

Університет ім. Т.Масарика  
вул. Арне Новака, 1, Брно, 60200 (Чехія)  
Інститут музикознавства

Дана стаття присвячена рефлексії творчості в Чехії Миколи Лисенка (1842–1912) – одного з найвидатніших композиторів слов'янського світу. Через те, що творів цього українського композитора у чеському середовищі майже не виконували, не можемо говорити про рецепцію його творчості. Але рефлексія його творчості та життя – тематика набагато ширша. Стаття містить перелік чеських згадок про Лисенка та їх критичний коментар. За життя композитора чеські музикознавчі журнали порівняно часто друкували інформацію про Лисенка, про пропаганду ним слов'янської музики. Після смерті Лисенка (особливо після Другої світової війни) рефлексія починає бути ще рідшою й обмежується, зокрема, декількома словниковими статтями в музичних енциклопедіях, згадками в підручниках історії музики й оглядовими статтями у фахових часописах.

*Ключові слова:* рефлексія, композитор, музикознавчий часопис, словникова стаття, критика, згадка, видання, твір, музика.

У чеському середовищі досі не приділяли належну увагу виконанню творів українського фольклориста, педагога, культурного діяча, а передовсім, композитора Миколи Віталійовича Лисенка (1842–1912). З багатющої мистецької спадщини цього композитора в Чехії виконували лише кілька хороших пісень та два музично-драматичні твори – оперету “Наталка Полтавка” та дитячу оперу “Пан Коцький”. Обидва твори (які, на жаль, виконували лише аматорські гуртки), безумовно, не належать до “достойного зразка” композицій Лисенка. Хоча оперету “Наталка Полтавка” традиційно приписують Лисенку, його внесок як композитора в цей твір мінімальний: у цій музичній комедії Лисенко скомпонував лише увертюру й кілька пісень. Він тут проявив себе швидше як гармонізатор українських народних пісень, які до літературного джерела оперети написав її автор Іван Котляревський. “Пан Коцький” – це дитяча опера, присвячена не тільки для дитини-глядача, а й для дитини-виконавця; цьому й відповідає надзвичайно проста фактура опери. На основі рецепції цих творів у потенційного чеського слухача, напевно, не створилось би повного уявлення про композиторський стиль Миколи Лисенка. З цієї причини всі спроби аналізувати загальну рецепцію творчості Лисенка неминуче виявилися б безпредметними. Отже, стосовно чеського середовища поки що можна говорити тільки про рефлексію його творчості й життя. У цій статті під рефлексією розуміємо як усі досі видані нотові композиції Лисенка, так і всі види опублікованої інформації про композитора, призначеної для чеського виконавця або читача.

Може викликати подив незначний діапазон викладеної нижче рефлексії Миколи Лисенка – центральної постаті неабияк багатой української професійної музики. Але там, де є нульова або мінімальна рецепція, не може бути розгорнута рефлексія. І все ж обсяг рефлексії Лисенка в чеському середовищі відразу буде видаватися доволі великим, якщо взяти до уваги, що чеського читача відносно часто інформували про життя та творчість композитора, якого він зовсім не знав.

Для цієї статті я намагався знайти у фондах чеських бібліотек все, що в чеському середовищі було написано про Миколу Лисенка, а також його опубліковані в Чехії композиції. Наведений матеріал допоможе створити уявлення про те, яке поняття про цього українського композитора могло бути у чеської музичної громадськості в різні епохи, тобто від 1867 р. (коли в чеській пресі з'явилася перша згадка про Лисенка), аж до сьогодні. Оскільки досі не була написана чи перекладена чеською мовою жодна монографія про Лисенка, музично зацікавлений чех міг черпати інформацію про нього тільки з повідомлень у чеських музичних часописах та словниках.

Дві рецензії у газетах “Národní listy” та “Politik” щодо двох празьких виступів Миколи Лисенка як піаніста та гармонізатора українських народних пісень у грудні 1867 р. є першими чеськими згадками про композитора. Ці рецензії як єдині можемо внести теж до розряду “рецепція”, тому що вони безпосередньо відгукуються на творчість Лисенка (хоча лише як гармонізатора). 29 грудня 1867 р. у газеті “Národní listy” (розділ “Література та мистецтво”) вийшла невідписана рецензія, в якій зазначено: “... Цікаву артистичну особистість пізнали ми в піаністові панові Лисенкові. [...] Родом він малоросіянин і навчається у лейпцигській консерваторії. Його гра, виразна та витончена, викликала схвалення; всебічне схвалення принесли, зокрема, малоросійські пісні, вдало аранжировані ним самим для фортепіано. Богатирський характер особливо запорізьких мелодій, як і нестримність козаків, захоплює нас. Пан Лисенко готує до друку цілий збірник малоросійських пісень; ми бажаємо собі, щоб він швидко знайшов видавця, бо ці пісні насправді збагатять слов'янську літературу. Не знаємо, чи пан Лисенко здобуває освіту швидше як піаніст, але нам здається, що його центр ваги полягає більше у композиторському таланті, ніж у технічній майстерності; ми маємо надію, передусім, на користь для слов'янської музики”<sup>1</sup>.

На день раніше (28 грудня) відгук на концерт опублікувала німецькомовна чеська газета “Politik”. Стаття теж не підписана, але з листів Лисенка до батьків довідуємося, що її автор – Франтішек Півода<sup>2</sup>. Цей, крім іншого, пише: “... В пану Лисенкові, який з розкішним виразом виконував Баладу соль мінор Шопена, Престо скерцандо й свої, дуже вдалі обробки малоросійських пісень, я пізнав досить вправного піаніста. Крім “Pièce” Мендельсона, концерт мав вигляд чисто слов'янської музичної продукції. [...] Наприклад, малоросійські пісні нам дарують тональність вітчизни Шопена, того найпоетичнішого композитора, твори якого є в основному пещеним квітням, нарваним на його домашній луці пісень. [...] Ці тонові одиниці пропонують гарну можливість розширення концерту Слав'янського [йдеться про Дмитра Агрєнева-Слав'янського, який був головним учасником цього концерту. – П.К.], особливо тоді, коли б до всіх приєднався пан Лисенко зі своєю чудовою інтерпретацією подібного характеру”<sup>3</sup>.

Через п'ять років, у 1872 р., у 18-му номері часопису “Hudební listy” був надрукований лист з Києва, в якому невідомий автор розповідав про актуальну ситуацію в київській опері, торкаючись діяльності чеських музик, які тоді працювали в Києві,

<sup>1</sup> Národní listy. 1867. Č.268. (29. prosince). S.2.

<sup>2</sup> Лисенко М.В. Листи. Київ, 1964. S.48.

<sup>3</sup> Politik. 1867. Dezember Nr.269. Samstag der 28.

коротко згадав і М.Лисенка: “Вам знайомий малоросійський композитор пан Лисенко у своїх концертах старанно плекає слов’янські пісні; ми чули дуже вдало виконувані моравські, чеські і сербські пісні”<sup>4</sup>.

Ще одну згадку про композитора знаходимо у 5-му номері часопису “Dalibor” з 1873 р. Тоді головним редактором цього журналу був Людевіт Прохазка, знайомий Лисенка; він, правдоподібно, і є автором цього невідданого тексту: “На днях ми отримали дружній лист з Києва від Миколи Віталійовича Лисенка, професора місцевої консерваторії. З цього листа бачимо, як і в Україні плекають слов’янську взаємність в музичному мистецтві. З програм концертів, які заслав пан Лисенко, ми довідалися, що наші слов’янські брати мають ту саму мету, як і ми, тобто, чим далі більше духовно зближуватися і з завзяттям приймати своєрідності різних слов’янських племен у свою душу. [...] У згаданих програмах знаходимо, крім малоросійських народних пісень, також пісні великоросійські, польські, чеські, моравські, хорватські і сербські, головним чином, у хорових обробках. Оригінальною є, напевно, ідея пана Лисенка, який для старовинної форми сюїти (сьогодні знов популярної) вжив як основні мотиви здебільшого малоросійські народні пісні. [...] Про те, які здобув заслуги для української народної пісні (передусім, виданням своїх двох дорогоцінних збірників) ще в окремій статті поговоримо”<sup>5</sup>. Але цей задум реалізовано не було. Через місяць у цьому ж виданні читаємо тільки про програму слов’янського концерту Лисенка в березні 1873 р.<sup>6</sup>

Розгорнуту статтю-рецензію, яка називається “Збірник українських пісень”, містять 7–9 номери журналу “Hudební listy” за 1875 р. Її автор – хорватський фольклорист Ф.С.Кугач, з яким Лисенко познайомився в 1874 р. у Сербії, де збирав слов’янський фольклор. Мабуть, там Лисенко вручив свої збірники Кугачеві<sup>7</sup>. Стаття виглядає як рецензія на 1-й та 2-й випуски збірника українських народних пісень Лисенка в обробці для солового голосу у супроводі фортепіано, але, крім того, містить роздуми автора про слов’янську музику взагалі. Кугач хвалить Лисенка за точність і підкреслює необхідність видання таких збірників пісень слов’янських народів: “Пан Лисенко заслуговує [...] на гарячу похвалу, бо всі дотеперішні збирачі, чий збірник мені відомі, не становили ніякої цінності щодо відзнак музики слов’янських народів, задовольняючись, зокрема, простим записанням мелодії, яку потім утіснили до певних тактів з гармонією, яку вони тільки-но засвоїли від чужих вчителів. Таким чином, вони знищили багато дорогоцінних рис слов’янської оригінальності. Це гріх і шкода, що стільки російських та південнослов’янських мелодій таким способом зіпсовано невірною рукою. Дуже потрібно, щоб з цих наспівів було знову скинуто той чужий убір. [...] Для виконання цього важливого завдання пан професор Лисенко видається найкомпетентнішою силою”<sup>8</sup>.

28-й номер журналу “Dalibor” за 1880 р. надрукував інший лист з Києва, цього разу він підписаний автором, а саме – чехом Йосефом Пржібіком, тодішнім капельмейстером київської опери. Пржібік у листі ґрунтовно розповідає про культурне життя Києва. У кінці тексту дана примітка: “... Про малоросійського композитора Лисенка і наших визначних земляків пана Шевчіка та пана Музиканта, які працюють у

<sup>4</sup> Hudební listy. 1872. Č.18. S.149.

<sup>5</sup> Dalibor.1873. Č.5. S.38.

<sup>6</sup> Ibid. Č.15. S.105.

<sup>7</sup> *Гуць М.В.* Лисенко і пісенна культура народів Югославії // Микола Лисенко – борець за народність і реалізм у мистецтві. Київ, 1965.

<sup>8</sup> Hudební listy. 1875. Č.9. S.34.

місцевій консерваторії, сповіщу наступного разу”<sup>9</sup>. Через півроку, у 13-му номері журналу “Dalibor” опубліковано інший лист Йосефа Пржібіка під назвою “З Києва на Русі”. У ньому автор розповідає про діяльність чехів в оперних театрах російських міст. Таким чином, він дає цінне історичне свідчення про тодішній стан чеської музичної еміграції в царській Росії, в тому числі й на Україні. Пржібік розгорнуто розповідає про ситуацію в київській консерваторії та згадує про діяльність чехів, які тут працюють. У самому кінці листа знову читаємо примітку: “Про малоросійського композитора Лисенка сповіщу наступного разу”<sup>10</sup>. Але цей задум реалізований не був – у наступних номерах часопису жодних згадок Пржібіка про Лисенка не знаходимо; це, певно, з тієї причини, що Пржібік через рік зайняв місце капельмейстера у Львові. Коротке повідомлення про виконання творів Миколи Лисенка у Львові містить лист Вацлава Дуна, надрукований у цьому журналі (1882 № 12). А вже 9 березня того ж року львівські товариства влаштували урочистий вечір з нагоди 20-х роковин смерті Тараса Шевченка, на якому виконувалися фортепіанні композиції Лисенка “Баркарола” та “Шумка”<sup>11</sup>.

Перша чеська біографія Миколи Лисенка вийшла у 15-му номері часопису “Dalibor” у 1883 р. Стаття підписана шифром “Db.”, під яким, цілком імовірно, скривається чеський музичний історик Йосеф Срб-Дебрнов. Біля статті стоїть нотатка редакції: “Матеріал для цього біографічного ескізу нам передав наш земляк пан В.Музикант, віртуоз на віолончелі...”<sup>12</sup>. Алоїс (іноді його представляють як Владіслав) Музикант був у 1880-х роках разом із Отакаром Шевчіком чеським партнером Лисенка у фортепіанному квінтеті, який діяв у Києві. Хоча ця біографія українського композитора дуже багата на фактичні помилки, передусім, щодо дат та прізвищ, взагалі вона є корисним орієнтиром чеським читачам в ознайомленні з мистецькою діяльністю Лисенка.

Видатний чеський етнограф Людвік Куба помістив у четвертому томі свого монументального збірника “Slovanstvo ve svých zpěvech” (видання 1880-х років) 130 українських пісень, з яких 25 взяв з перших трьох збірників Лисенка, котрого згадує у завершальних роздумах про російські пісні: “Щоб вони, українці, виявили свою індивідуальність і відмінність, щоб вони доказали свою самобутність і сепаративістські прагнення, збирали старанно потрібні матеріали не лише в історії, а й у галузі етнографії. Цікаво, що цей рух зараз знижується, тим часом як у Великій Русі підвищується. Зараз тут працює майже сам М.Лисенко.”<sup>13</sup> Трохи пізніше, у 11 та 12 номерах журналу “Dalibor” за 1888 р. у статті “Великоросійська музична етнографія і Й.Н.Мелгунов” Куба знову розмірковує над сучасним станом збирання великоросійських пісень. Коротко говорить він і про ситуацію на Малій і Білій Русі. У зв’язку з тим знов-таки згадує діяльність Лисенка<sup>14</sup>.

За життя Лисенка, у 1900 р., чеську словникову статтю подає тільки “Ottův slovník naučný”, де знаходимо основні відомості про композитора та перелік його творів, які у словнику, на жаль, неточно названі<sup>15</sup>.

Через місяць після смерті композитора некролог про нього надрукував грудневий номер (№ 3) часопису “Hudební revue” у 1912 р. Його автор – Василь Барвінський, український емігрант, композитор та музикознавець, пізніше – директор Львівської

<sup>9</sup> Dalibor. 1880. Č.28. S.221.

<sup>10</sup> Ibid. 1881. Č.13 S.105.

<sup>11</sup> Ibid. 1882. Č.12. S.94.

<sup>12</sup> Ibid. 1883. Č.15. S.146–147.

<sup>13</sup> Kuba Ludvík: Slovanstvo ve svých zpěvech. Kniha VI. Písň Ruské. Pardubice, 1885–1888. S.403.

<sup>14</sup> Kuba Ludvík: Velkoruská hudební ethnografie a J.N.Měl'gunov // Dalibor. Č.11, 12. 1888. S.82–85.

<sup>15</sup> Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Díl. XVI. Praha, 1900. S.98.

консерваторії, котрий у схематичній, але інформативній біографії Лисенка назвав його головні твори та згадав про ставлення композитора до Чехії. Барвінський закінчує некролог словами: “Його сконом втрачає українська музика свого батька, а народ українсько-русинський – одного зі своїх найкращих синів”<sup>16</sup>. Цей номер часопису містить фотографію Лисенка з 60-х років.

Використавши як привід празький візит Української республіканської капели, якою керував послідовник Лисенка – Олександр Кошиць, чеський музикознавець Зденек Неєдлий у 1920 р. написав про цю групу брошуру. У ній автор не тільки подав інформацію про капелу, а й проаналізував українську музику взагалі. До речі, йдеться про першу чеську цілісну рефлексію української музики, в якій Неєдлий вперше в критичній формі ознайомив чеського читача з творчістю і стилем Миколи Лисенка, розкрив його значення для української музики (а це лише через вісім років після смерті композитора). У статті, зокрема, пишеться: “М.Лисенко є провідним представником української музики не лише тим, що написав багато творів, які живлять український репертуар, а й головню тим, що встановив прямування української музичної творчості в усіх її сторонах. Він ретельно і з любов’ю вивчав українську народну музику, з якої зробив собі засоби виражень і цими засобами почав компонувати в дусі староромантиків навіть великі хоріві, ба, навіть, драматичні твори. Цим він, очевидно, хотів дати українській музиці те, що українській поезії дарував найвидатніший український поет Тарас Шевченко, тексти якого з задоволенням покладає на музику. Правда, йому не зовсім вдалося, адже Лисенко не так великий музикант, як Шевченко поет; але він все-таки здійснив великі справи, особливо тим, що зразу поставив собі мету дуже високу і йшов до неї сміливо й без боязні. [...] Цікаві [...] й драматичні твори Лисенка. Це також оперети зовсім староромантичного стилю, які у нас пробував Шкруп та ін.; це, ліпше сказати, народні музичні комедії, у складі яких є пісні, хори і танці, а не драматичні твори у належному розумінні терміна, але їхній народний характер настільки щирий і водночас дуже простий, що тут засоби зовсім відповідають думці і цільовому призначенню твору; таким способом весь твір справляє миле й задовільне враження. Головне значення тут мають окремі номери, передовсім хори, які можна виконувати також на концертах між самостійними хорівими творами”<sup>17</sup>. Далі Неєдлий розповідає про хоріві твори Лисенка на слова Шевченка і наприкінці відзначає, що єдиний із сучасних українських композиторів, який є послідовником Лисенка, – це Кирило Стеценко.

У 20–30-х роках ХХ ст. в Чехословаччині опубліковано кілька словникових статей про Миколу Лисенка. Першу таку статтю надрукував “Енциклопедичний словник Масарика” (1929). Стаття, котра, крім іншого, називає музично-драматичні твори композитора й обидві його теоретичні праці, є (крім помилки в році заснування музично-драматичної школи Лисенка) фактично коректна<sup>18</sup>. Більш стислою є стаття “Микола Лисенко” у “Новому ілюстрованому енциклопедичному словнику” (1931). З неї довідуємося тільки рік народження та смерті композитора і те, що він уклав найкращий збірник українських народних пісень, написав твори на слова Шевченка та опери “Різдвяна ніч” і “Тарас Бульба”<sup>19</sup>. Порівняно велику й коректну статтю надрукував “Енциклопедичний словник нового періоду Отти”, опублікований у 1935 р. (лише дата смерті Лисенка тут наведена помилково). Її автор розповідає також про дитинство компози-

<sup>16</sup> Hudební revue. 1912. Č.3. S.160–161.

<sup>17</sup> *Nejedlý Zdeněk*. Ukrajinská republikánská kapela. Kyjev–Praha, 1920. S.35–36.

<sup>18</sup> Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl IV. Praha, 1929. S.617.

<sup>19</sup> Nový velký ilustrovaný slovník naučný. Sv.XII. Praha, 1931. S.172.

тора та згадує двох його чеських учителів – Поночного та Вільчека; читач довідується також про концертний виступ Лисенка у Празі<sup>20</sup>. Але справжню словникову родзинку знаходимо у “Музичному енциклопедичному словнику Паздірка”, що вийшов у 1937 р. Автор цієї статті, видатний український музикознавець, який працював у Празі, Федір Шешко повідомляє про різнобічну діяльність Лисенка: композиторську, фольклористичну, виконавчу, педагогічну й організаційну. Шешко, оцінюючи значення Лисен-

ка, так само, як раніше Неєдлий, не боїться дати композитору критичну, але об’єктивну оцінку: “Значення Лисенка в історії української музики є подібне до значення Глінки чи Сметани, хоча він не мав їх геніальності і не може з ними рівнятися щодо техніки. Багатство завдань йому не дозволяло розвинути його талант, проте він підняв українську народну пісню до небувалої вершини, спрямував до неї науковий і мистецький інтерес і зробив її фундаментом розвитку нової української професійної музики”<sup>21</sup>. На жаль, композиції Миколи Лисенка в Чехії видавалися і видаються нечасто. Побачили світ тільки чотири нотні публікації. Це, зокрема, чоловічий хор “Вічний революціонер” на слова І.Франка. Цю недорогу публікацію видав Центральний орган співаків-робітників і Комуністична книгарня у другій половині 20-х років минулого століття. Перекладач твору Франка чеською мовою Ян Урбан переробив вірш українського поета до невпізнання (Урбан тут, наприклад, згадує смерть Володимира Леніна)<sup>22</sup>. У “Нотографічному покажчику видань музичних творів М.В.Лисенка”, який вийшов у Львові в 2001 р., празьке видання “Вічного революціонера” не знаходимо<sup>23</sup>, але цей покажчик містить цінну інформацію про три інші чеські видання творів Лисенка, яких у бібліотеках Чехії немає. У 1923 р. шість обробок народних пісень Лисенка ввійшло до “Збірника українських пісень з репертуару хору Української господарської академії в Чехословаччині” (слова пісень у ньому нібито наведено українською та чеською мовами)<sup>24</sup>. Інше чеське видання – це, за покажчиком, хорова обробка Лисенком народної пісні “Пливе човен”, видана у празькому видавництві “Ars” у 1939 р.<sup>25</sup> У тому ж видавництві вийшов також хор Лисенка на слова І.Франка “Ой що то в полі за димове”; це видання, на жаль, не датоване.<sup>26</sup> Далі 25 записаних Лисенком народних пісень надруковано у збірнику Людвіка Куби “Slovanstvo ve svých zpěvech”.<sup>27</sup>

У картковому каталозі музичного відділу Національної бібліотеки в Празі під прізвищем Микола Лисенко знаходимо чотири празькі видання його творів: “Три пісні”, “Шість пісень” (обидва видані у А.Неберта), “Ти моя коханка будеш”, “Українська ніч” (обидва видані в “Musica-Edition”). Видання не датовані, але, очевидно, йдеться про 20-ті роки ХХ ст. При перегляді цих видань з’ясувалося, що у жодному випадку не йдеться про твори Миколи Лисенка (1842–1912). Наведені композиції не фігурують у каталозі творів Лисенка, їхні описові номери з каталогом не збігаються<sup>28</sup>. В одній пісні під прізвищем “Лисенко” написано: “24 квітня 1922 р., Пльзень”; на той час Миколи Лисенка вже десять років не було, та й у Пльзні він ніколи не був. З титульної сто-

<sup>20</sup> Ottův slovník naučný nové doby. Dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému. Díl 3. Sv 2. Praha, 1935. S.1334.

<sup>21</sup> Pаздіркův hudební slovník naučný. Díl II. Část osobní. Sv.1. Brno, 1937. S.71–72.

<sup>22</sup> Frank J, Lysenko M. Věčný revolucionář // Ústředí dělnických pěvců. Praha, (nedatováno).

<sup>23</sup> Осадця О.П. Нотографічний покажчик видань музичних творів М.В.Лисенка. Львів, 2001.

<sup>24</sup> Там само. Поз. 758. С.154.

<sup>25</sup> Там само. Поз. 640. С.139.

<sup>26</sup> Там само. Поз. 1032. С.198.

<sup>27</sup> Kuba Ludvík. Slovanstvo ve svých zpěvech. Kniha VI. Písň Ruské. Pardubice, 1885–1888.

<sup>28</sup> Див. Архімович Л., Гордійчук М. М. Лисенко. Життя і творчість. Київ, 1992.

рінки видання “Musica-Edition” на нас дивиться незнайомий молодий чоловік. Хто цей загадковий Микола Лисенко? Чеські й українські матеріали про другого Миколу Лисенка мовчать. Мабуть, йдеться про українського емігранта, який поселився у Пльзні. Можна допустити і таку можливість, що український музикант (який, мабуть, після російської революції емігрував у Чехословаччину) прийняв прізвище славнозвісного композитора зі своєї вітчизни.

Після Другої світової війни рефлексія життя та творчості Лисенка є ще рідшою. Певну увагу приділяє Лисенку Анна Гостомска у своєму популярному довіднику оперної творчості<sup>29</sup>. Гостомска подає основну інформацію про життя та творчість Лисенка, а далі представляє оперу (точніше оперету) “Наталка Полтавка”, над перекладом чеською мовою якої вона працювала. Анна Гостомска також дуже високо оцінює музично-фольклористичну діяльність Лисенка: “Збирацька діяльність Лисенка, яка була завдяки збереженню великої кількості народних музичних проявів поштовхом до ряду визначних теоретичних праць, забезпечує Лисенку один з найвизначніших постів в усій європейській культурі в галузі фольклористики”<sup>30</sup>. На місці, де зазвичай наводиться чеська література про даного композитора, цього разу констатується, що літератури про Лисенка чеською мовою немає. У найновішому виданні книжки Анни Гостомської 1966 р. жодної інформації про Лисенка вже не знаходимо.

Про Миколу Лисенка повідомляє також брненський музикознавець Ян Рацек у книжці “Російська музика” у 1953 р.<sup>31</sup> У ній зазначений автор цілі речення списав зі згаданої словникової статті Федора Штешка з Музичного словника Паздірка. Композитора коротко згадує і Граціан Чернушак у своєму легендарному виданні “Історія європейської музики”<sup>32</sup>. Цей, крім іншого, підкреслює, що педагогічна діяльність Лисенка та його особистий приклад були визначальними моментами в розвитку наступної української композиторської генерації.

У 1967 р. у п’ятому номері часопису “Slovanský přehled” була опублікована стаття “Микола Лисенко та слов’янство” Їржі Гривняка<sup>33</sup>. Це вдала розвідка, яка знову після стількох років нагадала чеській громадськості про особу Миколи Лисенка.

Через 33 роки в п’ятому номері часопису “Dějiny a současnost” побачила світ ще одна стаття про Лисенка – “Українсько-чеські музичні взаємини та Микола Лисенко” Зденьки Ханусової<sup>34</sup>. У ній авторка звертає увагу не лише на музичні, а й на культурні взаємини між чехами й українцями загалом і наводить ряд вражаючих для багатьох чеських читачів фактів, зокрема, відзначає стосунки Лисенка з Чехією.

Після Другої світової війни було підготовлено лише дві словникові статті про Лисенка невеликі за змістом, а саме – у “Малій музичній енциклопедії” з 1983 р.<sup>35</sup> й у другому тому “Музичного словника для кожного”, опублікованому в 1999 р.<sup>36</sup>

Щоб зробити перелік публікацій про Миколу Лисенка в чеському середовищі повним, необхідно навести і праці, котрі про Лисенка написав сам автор цієї статті. Фольклористичній діяльності композитора мною присвячено бакалаврську працю

<sup>29</sup> Hostomská Anna. Opera. Průvodce operní tvorbou. Praha, “SNKLHU”, 1956. S.446–449.

<sup>30</sup> Ibid. S.447.

<sup>31</sup> Racek Jan. Ruská hudba. Od nejstarších dob až po Velkou říjnovou revoluci. Praha, 1953.

<sup>32</sup> Gracian Černušák a kol. Dějiny evropské hudby. Praha, 1972.

<sup>33</sup> Hrivňák Jiří. Mykola Lysenko a slovanství // Slovanský přehled. 1967. №5. S.298–300.

<sup>34</sup> Hanusová Zdeňka. Ukrajinsko-české hudební vztahy a Mykola Lysenko // Dějiny a současnost. 2000. №5. S.8–12.

<sup>35</sup> Smolka Jaroslav a kol. Malá encyklopedie hudby. Praha, 1983. S.385.

<sup>36</sup> Vysloužil Jiří. Hudební slovník pro každého. Díl. II. Skladatelé a hudební spisovatelé. Vizovice, 1999.

для Інституту музикознавства Університету ім. Масарика в Брно, названу “Музично-фольклористична діяльність Миколи Лисенка як одна з іпостасей його життя та творчості”<sup>37</sup>. У праці описана ситуація збирання українського музичного фольклору до Лисенка, далі метод, яким Лисенко користувався, записуючи пісні; праця теж містить аналіз теоретичних зауважень композитора про український фольклор, звернена увага на його гармонізацію народних пісень, є інформація про використання Лисенком записів та обробок фольклорного матеріалу. Дипломну працю для Інституту славістики брненського університету названо “Микола Лисенко й українські письменники XIX століття”<sup>38</sup>. У ній описані взаємини композитора з найвидатнішими українськими літераторами, розповідається про їх спільну роль в українському русі. Дипломна праця для Інституту музикознавства того ж університету називається “Микола Лисенко та чеські землі” – в ній проаналізовані стосунки композитора з Чехією в багатьох сферах<sup>39</sup>. Для музикознавчого журналу “Opus musicum” у 2002 р. мною створено біографічну статтю “Невідомий Микола Лисенко”. Зазначена стаття дає чеському читачеві основну інформацію про життя та багатосторонню діяльність Лисенка<sup>40</sup>.

Загалом сучасна чеська фахова література мовчить про Лисенка. Ні найновіша “Історія музики” Ярослава Смолки та його колег<sup>41</sup>, ні нова “Історія опери” Яна Трояна<sup>42</sup>, опубліковані в 2001 р. не згадують Лисенка і українську музику взагалі. Хоча йдеться про винятково якісні публікації; варто сказати, що ці книжки не можуть претендувати на те, що описують найважливіші феномени світової музики, якщо зовсім мовчать про Миколу Лисенка – центральну постать музичної культури найбільшої держави Європи.

## THE REFLECTION ON THE CREATIVE WORKS OF MYKOLA LYSENKO IN CZECH

**Petr KALINA**

T.Masaryk's University  
1, Arne Novaka st., Brno, 60200 (Czech Republic)  
Institute of musical studies

Proposed essay notes a Czech reflection of the work of Mykola Lysenko (1842–1912), one of the most important composers of the Slavonic world. As the works of this Ukrainian composer were practically not played in a Czech background, we cannot speak about the reception of his work here; but the reflection of life and work of M.Lysenko is far broader topic. This essay contains summarization of all Czech refer-

<sup>37</sup> Kalina Petr Ch. Hudebně folkloristická činnost Mykoly Lysenka jako významná součást jeho života a tvorby. Bakalářská práce. Brno, 2000.

<sup>38</sup> Kalina Petr Ch. Vztahy skladatele Mykoly Lysenka k ukrajinským spisovatelům 19. století. Diplomová práce. Brno, 2002.

<sup>39</sup> Kalina Petr Ch. Mykola Lysenko a České země. Příspěvek k česko-ukrajinským hudebním kontaktům 19. století. Diplomová práce. Brno, 2002.

<sup>40</sup> Kalina Petr Ch. Neznámý Mykola Lysenko // Opus musicum. 2002. №1. S.4–12.

<sup>41</sup> Smolka Jaroslav a kol. Dějiny hudby. Praha, 2001.

<sup>42</sup> Trojan Jan. Dějiny opery: tvůrci předloh, libretisté, skladatelé a jich díla. Praha, 2001.



ences about Lysenko and its critic commentary. During the composer's life in Czech musicology journals there was relatively a lot of information about Lysenko's presentation of Slavonic music. The frequency of the reflection decreases after Lysenko's death (and especially after World War 2) – we can find just several headwords in musical encyclopedias, references in a publications of general music history and in compilations included in special magazines.

*Key words:* reflexion, composer, musicology journal, encyclopedic headword, critic, reference, edition, work, musician.

Стаття надійшла до редколегії 26.04.04  
Прийнята до друку 17.05.04